

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЗВЕРХОВСЬКА ВАЛЕНТИНА ФРАНЦІВНА

УДК 347.255

КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ
ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
ГЛИНЯНА Катерина Михайлівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МІНЧЕНКО Раїса Миколаївна,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
директор Української школи законотворчості;

кандидат юридичних наук, професор
РЕЗНІЧЕНКО Семен Васильович,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
в.о. начальника кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться «__» _____ 2015 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важлива роль у розбудові незалежної України, відродженні духовності, підвищенні рівня культури народу належить культурним цінностям у складі національної культурної спадщини. Роки незалежності України стали часом складних реформ у сфері правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей. Ці процеси відбуваються доволі інтенсивно, однак не завжди вони відбуваються у напрямку, оптимальному для розвитку національної культури. Свідченням уваги держави, що приділяється питанням визначення правового режиму культурних цінностей, є ратифікація Україною найбільш важливих міжнародно-правових актів у сфері охорони культурної спадщини, зокрема: Конвенції ООН про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954 р., Конвенції ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввезення, вивезення та передачі права власності на культурні цінності від 14.11.1970 р., Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р., Конвенції ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини від 06.11.2003 р. та ін.

На сьогодні проблема правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей є досить актуальною для позитивного права, теорії та правозастосовної практики. Пов'язано це з тим, що цивільне законодавство України, що регулює особливості цивільного обігу культурних цінностей, носить фрагментарний, безсистемний характер та містить цілу низку прогалин і колізій. У цивільному законодавстві України відсутня єдність у використанні дефініцій у сфері правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей, не визначено чітко обмежень у цивільно-правовому обігу культурних цінностей, не встановлено вимог до суб'єктів цих відносин, відсутня єдина класифікація культурних цінностей. Крім того, важливою перешкодою для створення належного правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей є практично повна відсутність теоретичних досліджень у цій сфері.

З метою створення необхідної нормативно-правової бази у сфері цивільного обігу культурних цінностей необхідно вирішити цілий комплекс питань, серед яких особливе місце відводиться наявності чітко закріпленого у законі поняття «культурні цінності». Слід зазначити, що у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) не розкривається зміст цього поняття. У спеціальному законодавстві щодо культурних цінностей поняття «культурні цінності» визначається шляхом перелічення об'єктів, які відносяться до цієї категорії. Таким чином, у законодавстві України відсутнє визначення поняття «культурні цінності», відсутні єдині нормативні критерії та класифікатори речей, які відносяться до категорії культурних цінностей. Ситуація

ускладнюється також тим, що поряд із терміном «культурні цінності» у законодавстві України використовуються й інші поняття, такі як «культурна спадщина», «культурне надбання», «пам'ятка культурної спадщини», «антикваріат» тощо.

Відсутність у цивілістичній науці спеціальних досліджень культурних цінностей як об'єктів цивільних прав та практична значимість їх у повсякденних відносинах у суспільстві зумовлюють актуальність аналізу правового регулювання обігу культурних цінностей за цивільним законодавством України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії «Традиції та новації у сучасному цивільному праві України» на 2006-2010 роки як складової плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106U004970), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем цивільно-правового обігу культурних цінностей, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення цивільного законодавства України у цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішуються такі завдання: дослідити становлення та розвиток законодавства України в сфері регулювання цивільно-правового обігу культурних цінностей;

визначити поняття, сутність та ознаки культурних цінностей як об'єктів цивільних прав;

здійснити класифікацію культурних цінностей та охарактеризувати їх основні види, передбачені цивільним законодавством України;

дослідити культурні цінності як об'єкти права власності;

охарактеризувати культурні цінності як об'єкти зобов'язальних правовідносин, виявити специфіку договірних зобов'язань щодо культурних цінностей;

сформулювати науково обгрунтовані пропозиції щодо удосконалення правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у сфері цивільного обігу культурних цінностей.

Предметом дослідження є культурні цінності як об'єкти цивільних прав.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на використанні як загальнонаукових (діалектичний, логічний, системно-структурний та ін.), так і спеціальних методів (історичний, порівняльний та ін.), які в сукупності були застосовані для з'ясування сутності та особливостей культурних цінностей за цивільним законодавством України. Зокрема, діалектичний метод дозволив розглянути проблематику цивільного обігу культурних цінностей на основі аналізу процесу взаємозв'язку між абсолютними і відносними правовідносинами (підрозділи 3.1, 3.2).

Історичний метод використовувався для з'ясування концептуальних засад правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей у римському праві, дореволюційному цивільному праві Російської імперії, цивільному та сімейному праві радянського періоду, а також сучасному цивільному праві України (підрозділ 2.1). Метод логічного аналізу застосовувався для встановлення змісту та спрямованості норм законодавства, які регулюють відносини, що виникають у сфері цивільного обігу культурних цінностей (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2). При визначенні ознак культурних цінностей використовувався системно-структурний метод, що дав можливість дослідити причинно-наслідкові зв'язки між правовими явищами, між цілим та його частиною (підрозділ 2.2). Порівняльний метод дозволив виявити схоже та відмінне у правових нормах щодо культурних цінностей у сучасному цивільному законодавстві на різних етапах його розвитку з відповідними положеннями законодавства зарубіжних країн (підрозділ 2.2).

Теоретичну основу дослідження склали праці таких учених: М.О. Александрової, С.С. Алексєєва, Н.Д. Бобоедова, М.М. Богуславського, М.І. Брагінського, Р.Б. Булатова, М.В. Васильєва, О.Г. Васнева, А.В. Головизніна, С.Г. Долгова, Є.Ю. Єгорової, Т. В. Курило, Д.В. Мазєїна, Н.І. Мінаєвої, С.Н. Молчанова, А.П. Сергєєва, К.І. Скловського, Ю.К. Толстого, Є.О. Харитонова, Л.В. Щенникової та інших.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем цивільного обігу культурних цінностей за законодавством України.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано замінити поняття «об'єкт культурної спадщини» на поняття «культурні цінності» в усіх нормативно-правових актах, що використовують зазначену термінологію. Поділ культурних цінностей має

здійснюватися на рухомі та нерухомі. Останні, у разі внесення їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, мають називатися «пам'ятки культурної спадщини»;

сформульовано пропозицію закріпити у цивільному законодавстві України визначення поняття «культурні цінності» як унікальних рухомих чи нерухомих речей, створених людиною та значимих для широкого кола суб'єктів цивільного права;

запропоновано законодавчо передбачити наступні визначення нерухомих та рухомих культурних цінностей. Нерухомими культурними цінностями пропонується визнавати об'єкти, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та втрати їх археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього значення. До рухомих культурних цінностей належать речі, що можна вільно переміщувати у просторі та які мають археологічне, естетичне, етнологічне, історичне, мистецьке, наукове чи художнє значення;

визначено, що передбачене ст. 20 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 р. право привілеєвої купівлі культурних цінностей, заявлених до вивозу, є порядком примусового викупу державою культурних цінностей, заявлених до вивозу, у зв'язку з чим сформульовані відповідні зміни до зазначеної статті;

обгрунтовано доцільність законодавчого закріплення обов'язкової письмової форми договору купівлі-продажу рухомих та нерухомих культурних цінностей, а також нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу нерухомих культурних цінностей;

доведено необхідність внесення наступних змін та уточнень до цивільного законодавства України щодо права держави на привілеєву купівлю пам'яток культурної спадщини: 1) закріпити право держави на привілеєву купівлю пам'яток культурної спадщини у ЦК України; 2) поширити право переважної купівлі на всі нерухомі культурні цінності (а не лише стосовно пам'яток культурної спадщини), незалежно від їх вартості та знаходження на державному обліку; 3) передбачити наслідки порушення переважного права держави на купівлю культурної цінності у вигляді можливості переведення на державу прав і обов'язків набувача культурної цінності; 4) встановити строк позовної давності для пред'явлення позову про переведення на державу прав і обов'язків набувача культурної цінності в один рік;

запропоновано передбачити у законодавстві України цивільну відповідальність власника культурної цінності, яка перебуває на державному обліку, за її незаконне умисне знищення у вигляді відшкодування у дохід держави її повної вартості на момент знищення;

обгрунтовано висновок про те, що укладення договору страхування є необхідною умовою тимчасового вивезення за межі України не лише музейних

предметів, музейних колекцій, музейних зібрань Музейного фонду України та предметів музейного значення, що підлягають внесенню до Музейного фонду України, але й будь-яких інших культурних цінностей, що знаходяться на державному обліку;

вдосконалено:

характерні ознаки культурних цінностей за цивільним законодавством України, якими є: а) унікальність (єдиний і неповторний, в своєму роді, предмет, виключний за своїми художніми та іншими якостями чи такий, що став великою рідкістю, виготовлений ручним способом в індивідуальному порядку); б) значимість для суспільства; в) особливий правовий режим; г) культурні цінності можуть перебувати у цивільному обігу чи бути виключеними з нього. Крім того, не існує часового або вартісного критерію визнання певної речі культурною цінністю;

визначення поняття «антикваріату» як рухомих речей, які мають художню цінність (унікальність) завдяки часу, що сплинув з моменту їх створення та які є об'єктом колекціонування та/чи торгівлі;

дістало подальшого розвитку:

положення про критерії класифікації культурних цінностей як об'єктів цивільного права. Запропоновано виділення двох наступних критеріїв: по-перше, з огляду на видову належність культурних цінностей до об'єктів цивільних прав можуть бути використані загальні критерії їх класифікації (поділ речей на рухомі та нерухомі, залучені та виключені з цивільного обігу, індивідуально-визначені та родові, подільні та неподільні тощо); по-друге, класифікація може бути проведена за спеціальними ознаками культурних цінностей (за ступенем значущості, за формами власності, за характером використання, за моментом створення, за формою матеріального втілення та ін.);

аргументація необхідності запровадження у цивільне законодавство України категорії культурних цінностей світового значення, оскільки юридично підтверджений факт їхньої унікальної цінності сприятиме піднесенню міжнародного авторитету України та поставить їх під особливу охорону. У зв'язку з чим пропонується визначати культурну цінність світового значення як нерухому чи рухому річ, включену до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;

висновок про те, що правила цивільного законодавства про знахідки можуть бути використані лише щодо культурних цінностей, не внесених до відповідних реєстрів. Культурні цінності, що знаходяться на державному обліку, не можуть визнаватися знахідкою, оскільки встановити їх власника можна за даними відповідного реєстру;

положення про те, що охоронні договори не є цивільно-правовими договорами, а являють собою лише конкретизацію обов'язків власника

пам'ятки культурної спадщини, які встановлені законом. Охоронні договори укладаються у обов'язковому порядку не лише з власниками, але й з користувачами пам'ятки культурної спадщини;

теза про те, що право держави на привілейовану купівлю культурної цінності застосовується також у випадку укладання договору міні культурних цінностей.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення дисертації були оприлюднені та обговорювалися на наукових конференціях і семінарах, зокрема: Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність (Шерешевські читання)» (м. Одеса, 11 травня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); інтернет-конференції «Цивілістичні читання присвячені пам'яті І.В. Шерешевського: «Підґрунтя формування сучасного цивільного законодавства України» (м. Одеса, 7 грудня 2012 р.); інтернет-конференції «Цивільний кодекс України: досвід 10-ти років застосування» (м. Одеса, 6 грудня 2013 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки викладені у 9 публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (253 найменування). Загальний обсяг роботи становить 212 сторінок, із них основного тексту – 185 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність дисертаційного дослідження, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлюються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Перший розділ «Стан наукової розробки теми, джерельна база та методологія дослідження» складається з двох підрозділів, які присвячені постановці проблеми, огляду літератури з проблематики дослідження, висвітленню його методологічних засад.

У **підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження»** зазначається, що культурні цінності тривалий час виступали

лише предметом історичних, мистецтвознавчих та філософських досліджень. Проблеми цивільно-правового регулювання обігу культурних цінностей у вітчизняній цивілістичній літературі залишаються мало дослідженими. Наукові розвідки зазначеної проблеми умовно можна віднести до двох основних періодів: радянського (до 1991 р.) та сучасного (з 1991 р. до теперішнього часу).

Джерельну базу дослідження складають законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань правового регулювання обігу культурних цінностей. Класифікація за територіальною спрямованістю нормативно-правових актів, що становлять джерельну базу дослідження, може бути проведена шляхом їх поділу на дві основні групи: міжнародно-правові акти щодо охорони культурних цінностей (акти ЮНЕСКО, ІКОМОС та Ради Європи); законодавство України (закони, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, підзаконні нормативно-правові акти, в тому числі накази Міністерства культури України, що стосуються культурних цінностей).

У *підрозділі 1.2. «Методологія дослідження»* визначається концептуальний підхід до вивчення культурних цінностей, розкриваються наукові методи дослідження правового регулювання культурних цінностей за законодавством зарубіжних країн, міжнародним правом та сучасним цивільним законодавством України.

Встановлено, що правовим регулюванням охоплюються далеко не усі суспільні відносини, пов'язані з культурними цінностями. При цьому, методологія дослідження культурних цінностей як об'єктів цивільних прав передбачає застосування одночасно багатьох методів пізнання правових явищ (діалектичний, логічний (аналіз, синтез, аналогія), структурно-системний, історичний, порівняльний та ін.

Другий розділ «Поняття та види культурних цінностей за цивільним законодавством України» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню становлення та розвитку законодавства України у сфері регулювання цивільно-правового обігу культурних цінностей, визначенню поняття, сутності та ознак культурних цінностей, а також їх класифікації.

У *підрозділі 2.1. «Становлення та розвиток законодавства України у сфері регулювання цивільно-правового обігу культурних цінностей»* проаналізовано правовий режим культурних цінностей у Стародавньому Римі, досліджено джерела правового регулювання культурних цінностей за сучасним цивільним законодавством України та міжнародним правом.

Надано характеристику трьох етапів розвитку цивільно-правової охорони культурних цінностей в Україні. Перший етап (середина XVIII – початок XX ст.ст.) становлення цілісної системи охорони культурних цінностей припадає на перебування України у складі Російської імперії. За Петра I на Русі видається три укази, які слід вважати першими спеціальними нормативними актами, повністю присвяченими збереженню культурних цінностей в Росії. Це

укази про збереження «потішного флоту», про охорону археологічних знахідок та передачу їх в Кунсткамеру, а також про охорону пам'ятника архітектури – вежі в Булгарії Казанської губернії та ремонт її фундаменту (1722 р.).

На другому етапі (1917 – 1991 р.р.) було створено соціалістичну систему охорони культурної спадщини. Історія становлення терміну «культурні цінності» ведеться з епохи, яка слідувала за Першою світовою війною, коли світова спільнота приступила до вироблення загальних правил і відносин пов'язаних з певною категорією предметів, речові права на які дещо відрізнялися від аналогічних прав на звичайний товар або об'єкти нерухомості. Питання стосувалося реституції та подальшого захисту культурних цінностей. Однак лише після Другої світової війни з'явився перший міжнародний документ – Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, яку було прийнято 14.05.1954 р. у Гаазі на міжнародній конференції ЮНЕСКО. На сучасному етапі (1991р. – сьогодні) в Україні склалася система органів, які в межах своїх повноважень вживають заходів для забезпечення охорони об'єктів культурної спадщини на території України.

У *підрозділі 2.2. «Поняття, сутність та ознаки культурних цінностей як об'єктів цивільних прав»* проводиться детальне дослідження законодавчих та доктринальних підходів до визначення поняття «культурні цінності» та пропонується авторське визначення зазначеного поняття, аналізується співвідношення поняття «культурні цінності» з іншими суміжними поняттями. Аналіз міжнародного та українського законодавства щодо культурних цінностей свідчить про те, що на сьогодні в юриспруденції немає універсального визначення цього поняття.

Чітке розмежування понять «культурна спадщина», «культурні цінності», «культурне надбання», «об'єкт культурної спадщини», «пам'ятка культурної спадщини» як у міжнародно-правових актах, так і у законодавстві України відсутнє. Термін «культурні цінності» застосовується в цивільному законодавстві України до рухомих об'єктів культури, які мають художнє, історичне, етнографічне або наукове значення. Перелік таких об'єктів визначений у ст. 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 р. № 1068–XIV. Поняття «культурні цінності» та «об'єкт культурної спадщини» не співпадають за обсягом.

Поняття «культурні цінності» та «пам'ятки культурної спадщини» також не співпадають за обсягом. Поняття «культурні цінності» охоплює більш широке коло об'єктів, до числа яких входять як пам'ятки культурної спадщини, так і об'єкти, які ще не мають такого статусу.

У Законі України «Про культуру» не використовується поняття «об'єкт культурної спадщини» і визнається поділ культурних цінностей на рухомі (які у Законі України «Про культуру» названі культурними цінностями) та нерухомі (пам'ятки). Отже, з цього визначення можна зробити висновок, що

культурні цінності поділяються на рухомі та нерухомі та входять до складу культурної спадщини. Поняття «культурна спадщина» є більш широким за своїм смисловим значенням, з огляду на те, що включає як твори мистецтва, так і різноманітні види духовної творчої діяльності людини в галузі науки, освіти і культури.

У законодавстві України простежується тенденція до максимально докладного визначення видів культурних цінностей, без введення конкретних узагальнюючих понять. У зв'язку з цим зроблено висновок про необхідність усунення проблеми термінологічного апарату в досліджуваній сфері шляхом внесення змін до чинного законодавства України у частині визначення об'єктів культурної спадщини не лише як нерухомих речей, але й рухомих предметів, що становлять цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього поглядів і зберегли свою автентичність. У такому випадку термін «об'єкт культурної спадщини» може бути замінений на поняття «культурні цінності».

Автентичність об'єктів культурної спадщини може бути визначена як оригінальність об'єкту та протиставляється поняттю «плагіат» як умисного привласнення авторства чужого твору науки чи мистецтва, чужих ідей чи винаходів. Отже, об'єкт культурної спадщини не може бути підробкою або його копією, тобто має бути автентичним. Поняття «автентичність» поглинається більш широким поняттям «унікальність» об'єкта культурної спадщини, а тому не є самостійним критерієм віднесення певних об'єктів до категорії охоронюваних законом об'єктів культурної спадщини.

Поділ культурних цінностей має здійснюватися на рухомі та нерухомі. Останні, у разі внесення їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, мають називатися «пам'ятками культурної спадщини». З таких позицій усувається необхідність використання філософської категорії «спадщина», яка не має визначення в юридичній науці.

Зазначено, що ознаками культурних цінностей є їх унікальність, значимість для суспільства, особливий правовий режим, відсутність часового або вартісного критерію визнання певної речі культурною цінністю, а також те, що культурні цінності можуть перебувати у цивільному обігу чи бути виключеними з нього. Базуючись на зазначених ознаках, запропоновано визначення поняття «культурні цінності», яке може бути закріплене у цивільному законодавстві України.

У **підрозділі 2.3. «Види культурних цінностей за цивільним законодавством України»** відзначається, що у цивільному законодавстві України види культурних цінностей виділяються за типами та видами. На підставі ст. 2 Закону України «Про охорону культурної спадщини» за типами об'єкти культурної спадщини поділяються на: споруди (витвори) – твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури

та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб; комплекси (ансамблі) – топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини; визначні місця – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього поглядів.

За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на: археологічні – рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворюваним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації; історичні – будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів; об'єкти монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями); об'єкти архітектури – окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів; об'єкти містобудування – історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, у тому числі поєднаною з ландшафтом, залишки давнього розпланування та забудови, що є носіями певних містобудівних ідей; об'єкти садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами; ландшафтні – природні території, які мають історичну цінність; об'єкти науки і техніки – унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Зроблено висновок про те, що законодавча класифікація об'єктів культурної спадщини не має вичерпного характеру, оскільки розширене тлумачення дає можливість доповнювати цей перелік з урахуванням розвитку культури та суспільства. Система законодавчих актів у сфері регулювання цивільно-правового обігу культурних цінностей є настільки розгалуженою та неузгодженою, що класифікація таких зазначених об'єктів потребує виділення двох критеріїв для її здійснення. По-перше, з огляду на видову належність культурних цінностей до об'єктів цивільних прав можуть бути використані загальні критерії класифікації об'єктів цивільних прав (поділ речей на рухомі та нерухомі, залучені та виключені з цивільного обігу, індивідуально-визначені та родові, подільні та неподільні). По-друге, виходячи із запропонованого визначення культурних цінностей їх класифікація може бути проведена за спеціальними ознаками культурних цінностей (за ступенем значущості, за формами власності, за характером використання, за моментом створення, за формою матеріального втілення та ін.).

Третій розділ «Особливості цивільного обігу культурних цінностей» складається з двох підрозділів, в яких аналізуються положення цивільного законодавства України у сфері правового регулювання культурних цінностей як об'єктів права власності та зобов'язальних прав.

У *підрозділі 3.1. «Культурні цінності як об'єкти права власності»* характеризується сутність та особливості культурних цінностей з позиції належності їх до системи об'єктів права власності.

Зазначено, що права власника культурної цінності є обтяженими за рахунок: а) встановлення обов'язку власника утримувати майно, яке йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 322 ЦК України, ст. 24 Закону України «Про охорону культурної спадщини»); б) права привілеєвої купівлі пам'яток (ст. 20 Закону України «Про охорону культурної спадщини»); в) порядку придбання у державну власність культурних цінностей, заявлених до вивезення через митний кордон України (ст. 20 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»); г) переважного права держави на придбання музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до недержавної частини Музейного фонду України; д) обов'язку забезпечувати публічний доступ до пам'яток культурної спадщини. Право власності на культурні цінності також підлягає обмеженню у випадках, встановлених законом.

Встановлено, що охоронні договори не є цивільно-правовими договорами, а являють собою лише конкретизацію обов'язків власника пам'ятки, які передбачені законом, та укладаються в обов'язковому порядку не лише з власниками пам'ятки культурної спадщини, але й з користувачами.

З'ясовано, що норма частини четвертої ст. 343 ЦК України фактично встановлює презумпцію права власності держави на вперше виявлені культурні

цінності. Наявність такої норми слугує меті забезпечення формування національної спадщини України та доступу громадськості до культурних цінностей, а тому зроблено висновок, що виключати це положення з ЦК України недоцільно.

Правила цивільного законодавства щодо знахідки можуть бути використані лише щодо культурних цінностей, не внесених до відповідних реєстрів. Культурні цінності, що знаходяться на обліку, не можуть визнаватися знахідкою, оскільки встановити їх власника можна за даними відповідного реєстру.

Встановлено, що положення ст. 32 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» мають трактуватися як можливість ввідикації культурної цінності, незаконно вивезеної з території іншої держави, її власником у межах строку позовної давності, після спливу якого добросовісний володілець може набути культурну цінність у власність на підставі набувальної власності. Однак, набути право власності за набувальною давністю можна лише на рухомі культурні цінності, крім випадків, встановлених ст. 336 ЦК України (відмова власника від рухомої речі), ст. 338 ЦК України (знахідка), ст. 341 ЦК України (бездоглядна домашня тварина) і ст. 343 ЦК України (скарб).

Обґрунтовано, що система обліку культурних цінностей має бути універсальною та поширюватися на всі без винятку культурні цінності незалежно від їх статусу, форм власності або знаходження їх у будь-яких фондах.

У підрозділі 3.2. «Культурні цінності як об'єкти зобов'язальних правовідносин» охарактеризовано особливості передачі прав на культурні цінності на підставі цивільно-правових договорів. Досліджено наступні групи зобов'язань: зобов'язання з передачі культурних цінностей у власність, зобов'язання з передачі культурних цінностей у користування, комісійна торгівля антикваріатом, зобов'язання з виконання робіт, зобов'язання з надання послуг зберігання, зобов'язання зі страхування культурних цінностей.

Спеціальні вимоги законодавства щодо договору купівлі-продажу пам'яток культурної спадщини передбачають: а) повідомлення у письмовій формі відповідного органу охорони культурної спадщини про намір продати пам'ятку культурної спадщини, із зазначенням ціни та інших умов продажу (оскільки такі органи мають право переважної купівлі пам'ятки) (ст. 20 Закону України «Про охорону культурної спадщини»); б) наявність згоди від органу охорони культурної спадщини на відчуження пам'ятки (абз. 1 частини першої ст. 18 Закону України «Про охорону культурної спадщини»); в) після укладення договору купівлі-продажу покупець зобов'язаний укласти з органом охорони культурної спадщини відповідний охоронний договір (частина друга ст. 23 Закону України «Про охорону культурної спадщини»).

Досліджено сутність переважних прав за ЦК України, метою встановлення яких є захист інтересів учасників деяких видів юридичних осіб, власників, орендарів, а, отже, суб'єктів приватних відносин. Переважні права, встановлені спеціально для захисту публічних інтересів, та, зокрема, норми щодо права привілеєвої купівлі пам'яток, у ЦК України відсутні. Така ситуація не може бути визнана задовільною, оскільки існує неясність у застосуванні державою права привілеєвої купівлі пам'яток. З огляду на зазначене, запропоновано закріпити право держави на привілеєву купівлю пам'яток культурної спадщини у ЦК України. Також запропоновано поширити право держави на привілейовану купівлю культурних цінностей на усі види нерухомих культурних цінностей (а не лише стосовно пам'яток культурної спадщини), незалежно від їх вартості та знаходження на державному обліку.

Встановлено, що частина друга ст. 362 ЦК України надає співвласнику у праві спільної часткової власності переважне право перед іншими особами на придбання відчужуваної частки у праві спільної часткової власності. Однак, одночасно держава також має переважне право купівлі частки пам'ятки, що перебуває у спільній частковій власності. Зазначене питання має вирішуватися на користь співвласників пам'ятки, і саме вони володіють правом привілейованої купівлі культурної цінності в разі її продажу іншим співвласником.

Зазначено, що договір найму (оренди) нерухомих культурних цінностей укладається у письмовій формі та підлягає державній реєстрації відповідно до частини першої ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Договір безоплатного користування пам'яткою культурної спадщини укладається відповідно до вимог ЦК України і повинен містити відомості про особливості, що складають предмет охорони цього об'єкта культурної спадщини, а також вимоги до збереження пам'ятки. Обов'язковою умовою укладення договору безоплатного користування пам'яткою є укладення охоронного договору користувачем об'єкту з відповідним державним органом.

Охоронний договір користувача пам'ятки культурної спадщини має включати у себе вимоги стосовно утримання пам'ятки, умов доступу до неї громадськості, порядку та термінів проведення реставраційних, ремонтних та інших робіт щодо її збереження, а також інші вимоги, які забезпечують збереження даного об'єкту і є обмеженнями (обтяженнями) права користування даним об'єктом.

Укладення договору страхування є необхідною умовою тимчасового вивезення не лише музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань Музейного фонду України та предметів музейного значення, що підлягають внесенню до Музейного фонду України, але й будь-яких інших культурних цінностей.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш суттєві результати дослідження, формулюються пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства:

1. У законодавстві України, крім поняття «культурні цінності», використовуються такі терміни, як «культурна спадщина», «пам'ятка культурної спадщини», «національне культурне надбання», «нематеріальна культурна спадщина», «об'єкти культурного призначення». Усі визначення зазначених понять з юридичної точки зору є практично недиференційованими, взаємопоглинаючими та взаємозамінними.

У Законі України «Про культуру» не використовується поняття «об'єкт культурної спадщини» і визнається поділ культурних цінностей на рухомі (у Законі України «Про культуру» названі власне культурними цінностями) та нерухомі (пам'ятки). Отже, культурні цінності входять до складу культурної спадщини.

2. У міжнародно-правових актах характеристика культурних цінностей здійснюється шляхом надання переліку об'єктів культурної спадщини, що не сприяє виробленню єдиного універсального критерію для визначення цього поняття.

3. У правовій доктрині немає єдності щодо визначення поняття «культурні цінності», яке повинно бути широким і включати в себе такі поняття, як «пам'ятка культурної спадщини», «історико-культурні території та об'єкти», «антикваріат» тощо.

Запропоновано замінити термін «об'єкт культурної спадщини» на поняття «культурні цінності» в усіх нормативно-правових актах, у яких використовується зазначена термінологія. Поділ культурних цінностей має здійснюватися на рухомі та нерухомі. Останні, в разі внесення їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, мають назву «пам'ятки». З таких позицій усувається необхідність використання філософської категорії «спадщина», яка не має визначення в юридичній науці.

5. Ознаками культурних цінностей є: а) унікальність (єдиний і неповторний, в своєму роді, предмет, виключний за своїми художніми та іншими якостями чи такий, що став великою рідкістю, виготовлений ручним способом в індивідуальному порядку); б) значимість для суспільства; в) особливий правовий режим.

6. Поняття «культурні цінності» можна визначити як унікальні рухомі чи нерухомі речі, створені людиною та значимі для широкого кола суб'єктів цивільного права. У зв'язку з цим пропонується доповнити ЦК України новою статтею 193-1 «Культурні цінності» та закріпити в ній зазначене поняття.

7. Нерухомими культурними цінностями пропонується визнавати об'єкти, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та втрати їх

археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього значення. До рухомих культурних цінностей належать речі, що можна вільно переміщувати у просторі, та які мають археологічне, естетичне, етнологічне, історичне, мистецьке, наукове чи художнє значення.

8. Поняття «антикваріат» слід визначати як рухомі речі, які мають художню цінність (унікальність) завдяки часу, що сплинув з моменту їх створення та які є об'єктом колекціонування та/чи торгівлі. Однак, з огляду на обгрунтовану в цій роботі позицію необхідно закріпити в законодавстві єдине поняття «культурні цінності» замість поняття «об'єкти культурної спадщини» та усіх інших суміжних понять. Термін «антикваріат» не слід використовувати у законодавстві України.

9. Доцільно запровадити в українське законодавство категорію культурних цінностей світового значення, оскільки юридично підтверджений факт їхньої унікальної цінності сприятиме піднесенню міжнародного авторитету України та поставить їх під особливу охорону. У зв'язку з чим, пропонується визначати культурну цінність світового значення як нерухому чи рухому річ, включену до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

10. Передбачене ст. 20 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» право привілеєвої купівлі культурних цінностей, заявлених до вивозу, порушує загальні засади цивільного права щодо рівності усіх форм власності, оскільки передбачає порядок примусового припинення права приватної власності особи, яка бажає вивести за межі України належні їй культурні цінності. У зв'язку із зазначеним, пропонується викласти ст. 20 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» у наступній редакції:

«Стаття 20. Примусовий викуп державою культурних цінностей, заявлених до вивезення

На підставі висновку державної експертизи центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері архівної справи, діловодства, може бути прийнято рішення про примусовий викуп для державної частини музейного, бібліотечного та архівного фондів культурної цінності, заявленої до вивезення, за ціною, зазначеною власником культурної цінності у клопотанні про видачу свідоцтва на право її вивезення та підтвердженою експертним висновком. При цьому може надаватися відстрочка для платежів на період до трьох місяців, протягом якого державний орган повинен вишукати кошти для придбання цієї культурної цінності».

11. Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» не узгоджена з іншими нормативними актами щодо культурних

цінностей у частині використання термінології. У зв'язку з цим пропонується у п. б) частини першої Додатку №2 «Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна» Постанови Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» замінити слова «пам'ятки історії і культури» на слова «пам'ятки культурної спадщини».

12. У Законі України «Про охорону культурної спадщини» слід передбачити цивільно-правову відповідальність власника культурної цінності, яка перебуває на державному обліку, за її незаконне умисне знищення у вигляді відшкодування у дохід держави її повної вартості на момент знищення.

13. Для закріплення особливостей права переважної купівлі культурних цінностей необхідним є внесення наступних змін та доповнень до цивільного законодавства України: 1) закріпити право держави на привілесу купівлю пам'яток культурної спадщини у ЦК України; 2) поширити право переважної купівлі на усі нерухомі культурні цінності (а не лише стосовно пам'яток культурної спадщини), незалежно від їх вартості та знаходження на державному обліку; 3) передбачити наслідки порушення переважного права держави на купівлю культурної цінності у вигляді можливості переведення на державу прав і обов'язків набувача культурної цінності; 4) встановити строк позовної давності для пред'явлення позову про переведення на державу прав і обов'язків набувача культурної цінності у один рік.

Право держави на привілейовану купівлю культурної цінності застосовується також у випадку укладання договору міни культурних цінностей.

14. Потребує законодавчого закріплення обов'язкова письмова форма договору купівлі-продажу рухомих та нерухомих культурних цінностей, а також нотаріальне посвідчення договору купівлі-продажу нерухомих культурних цінностей. Для нотаріального посвідчення договору відчуження нерухомого майна, яке є об'єктом культурної спадщини, сторони правочину повинні надати нотаріусу, серед інших необхідних документів, додатково наступні: погодження органу охорони культурної спадщини, охоронний договір, звіт про грошову оцінку.

15. Особливостями правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей є: встановлення обов'язку держави, органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади щодо дотримання правового режиму виявлення, збереження, використання, вивчення та популяризації культурних цінностей (ст. 54 Конституції України); невідчужуваний характер окремих об'єктів культурної спадщини; можливість законодавчого обмеження прав суб'єктів цивільного права з метою забезпечення охорони культурних цінностей; можливість обмеження свободи переміщення культурних цінностей на території України для забезпечення їх охорони; обмежена цивільно-правова оборотоздатність культурних цінностей; пріоритет збереження культурної

цінності об'єктів культурної спадщини перед їх комерційним використанням; при зміні власника об'єкта культурної спадщини зобов'язання щодо його збереження слідує за об'єктом культурної спадщини; пріоритет права держави на придбання культурних цінностей, що знаходяться у приватній власності, при їх відчуженні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Зверховская В. Культурные ценности как объекты обязательственных правоотношений / В. Зверховская // Закон и жизнь : Международный научно-практический правовой журнал. – 2013. – № 12. – С. 40-43.

2. Зверховська В.Ф. Види культурних цінностей за цивільним законодавством України / В.Ф. Зверховська // Часопис цивілістики. – 2014. – Вип. 16. – С. 191-196.

3. Зверховська В.Ф. Розмежування понять «культурна спадщина», «культурні цінності», «культурне надбання» та «об'єкт культурної спадщини» / В.Ф. Зверховська // Юридичний вісник. – 2013. – № 4. – С. 137-142.

4. Зверховська В.Ф. Поняття та сутність культурних цінностей за цивільним законодавством України / В.Ф. Зверховська // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 215-222.

5. Зверховська В.Ф. Особливості правового регулювання культурних цінностей за цивільним законодавством України та міжнародним правом / В.Ф. Зверховська // Часопис цивілістики. – 2014. – Вип. 17. – С. 193-198.

6. Зверховська В.Ф. Культурні цінності як об'єкти права власності / В.Ф. Зверховська // Римське право і сучасність : матер. Міжнародної наукової конференції. – Одеса : Фенікс, 2012. – Ч. 1. – С. 100-102.

7. Зверховська В.Ф. Поняття та сутність культурних цінностей за законодавством України / В.Ф. Зверховська // Правове життя сучасної України : матер. Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу, присвяченої 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 116-118.

8. Зверховська В.Ф. Співвідношення поняття культурні цінності із суміжними категоріями / В.Ф. Зверховська // Підгрунтя формування цивільного законодавства України: матер. інтернет-конференції. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 145-147.

9. Зверховська В.Ф. Охоронний договір як захід забезпечення збереженості культурних цінностей / В.Ф. Зверховська // Цивільний кодекс України: досвід 10-ти років застосування: матер. інтернет-конференції. – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 86-88.

АНОТАЦІЯ

Зверховська В.Ф. Культурні цінності як об'єкти цивільних прав. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей за законодавством України.

У дисертації досліджено становлення та розвиток законодавства у сфері регулювання цивільно-правового обігу культурних цінностей. Визначено поняття, сутність та ознаки культурних цінностей як об'єктів цивільних прав. Здійснено класифікацію культурних цінностей та охарактеризовано їх основні види, передбачені цивільним законодавством України. Досліджено культурні цінності як об'єкти права власності. Охарактеризовано культурні цінності як об'єкти зобов'язальних правовідносин, виявлено специфіку договірних зобов'язань щодо культурних цінностей.

Сформульовано науково обгрунтовані пропозиції щодо удосконалення правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей.

Ключові слова: культурні цінності; культурна спадщина; пам'ятка культурної спадщини; антикваріат; охоронний договір; цивільні права; переважні права.

АННОТАЦИЯ

Зверховская В.Ф. Культурные ценности как объекты гражданских прав. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс, семейное право, международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация является первым в отечественной науке гражданского права специальным комплексным исследованием теоретических и практических вопросов правового регулирования гражданского оборота культурных ценностей по законодательству Украины.

В диссертации исследованы становление и развитие законодательства Украины в сфере регулирования гражданско-правового оборота культурных ценностей.

Определены понятие, сущность и признаки культурных ценностей как объектов гражданских прав. Обоснована необходимость замены понятия «объект культурного наследия» на понятие «культурные ценности» во всех нормативно-правовых актах, использующих указанную терминологию.

Сформулировано понятие «культурные ценности» как уникальные движимые или недвижимые вещи, созданные человеком и значимые для широкого круга субъектов гражданского права.

Недвижимыми культурными ценностями являются объекты, перемещение которых невозможно без их обесценивания и потери их археологического, эстетического, этнологического, исторического, архитектурного, художественного, научного или художественного значения. К движимым культурным ценностям относятся вещи, которые можно свободно перемещать в пространстве, и которые имеют археологическое, эстетическое, этнологические, историческое, художественное, научное или художественное значение.

Сформулированы признаки культурных ценностей, которыми являются: а) уникальность (единственный и неповторимый, в своем роде, предмет, исключительный по своим художественным и другими качествами или ставший большой редкостью, изготовленный ручным способом в индивидуальном порядке); б) значимость для общества; в) особый правовой режим.

Определено понятие «антиквариат» как движимые вещи, имеющие художественную ценность (уникальность) благодаря длительному времени, которое истекло с момента их создания и являющихся объектом коллекционирования и / или торговли.

Обоснована необходимость введения в украинское законодательство категории культурных ценностей мирового значения как движимой или недвижимой вещи, включенной в Список объектов всемирного наследия ЮНЕСКО.

Исследованы вопросы, связанные с осуществлением права собственности на культурные ценности. Выяснена правовая природа ограничений осуществления прав владения, пользования и распоряжения культурными ценностями.

Культурные ценности рассмотрены как объекты обязательственных отношений и выявлена специфика договорных обязательств, связанных с культурными ценностями. Установлено, что охранные договоры не являются гражданско-правовыми договорами, а представляют собой лишь конкретизацию обязанностей собственника культурной ценности (памятника), установленных законом.

Обоснована необходимость предусмотреть в законодательстве Украины гражданско-правовую ответственность собственника или владельца культурной ценности, которая находится на государственном учете, за

ее незаконное умышленное уничтожение в виде возмещения в доход государства ее полной стоимости на момент уничтожения. Также предложено распространить право государства на привилегированную покупку культурных ценностей на все виды недвижимых культурных ценностей (а не только в отношении памятников культурного наследия), независимо от их стоимости и нахождения на государственном учете.

Предложено законодательно закрепить обязательную письменную форму договора купли-продажи движимых и недвижимых культурных ценностей, а также нотариальное удостоверение договора купли-продажи недвижимых культурных ценностей.

Сформулированы и другие научно обоснованные предложения по совершенствованию правового регулирования гражданского оборота культурных ценностей.

Ключевые слова: культурные ценности; культурное наследие; памятник культурного наследия; антиквариат; охранный договор; гражданские права; преимущественные права.

SUMMARY

Zverhovska V.F. Cultural values as objects of civil rights. – Manuscript.

The thesis for obtaining of the degree of Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family law; Private International Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2015.

The dissertation is the first in domestic science of civil law special complex research of theoretical and practical issues of legal regulation of civil turnover of cultural values under legislation of Ukraine.

The formation and development of legislation in the field of regulation of civil turnover of cultural values is researched in the article. The concept, nature and features of cultural values as objects of civil rights are defined. Classification of cultural values is carried out and their main types, that are envisaged by the civil legislation of Ukraine, are characterized. Cultural values as objects of ownership are researched. Cultural values as objects of obligations legal relationships were characterized, the specifics of contractual obligations concerning cultural values is revealed.

Scientifically substantiated proposals for improvement of legal regulation of civil turnover of cultural values are formulated.

Keywords: cultural values; cultural heritage; monument of cultural heritage; antiques; guard contract; civil rights; preferential rights.

Підписано до друку 10.08.2015 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1506-6а.

Видає і виготовлює ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.